

O‘ZBEKISTONDA YONDOSH TOVARLAR, OZIQ-OVQAT VA ISHLAB CHIQUARISH CHIQINDILARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINING DARAJASI

Buxoro davlat universiteti magistranti

Tangriyev Avazxon Tohir o‘g‘li.

Annotatsiya: Maqolada O‘zbekistonda yondosh tovarlar, oziq-ovqat va ishlab chiqarish chiqindilaridan foydalanish samaradorligi statistik tahlil asosida ko‘rib chiqiladi. Tsirkulyar iqtisodiyot doirasida organik va noorganik chiqindilarning qayta ishlanishi, ularning yondosh mahsulotlarga aylantirilishining iqtisodiy samarasi tahlil qilinadi. Misol sifatida turli hududlardagi korxonalar amaliyoti, tarmoqlar bo‘yicha samaradorlik darajalari va davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlari berilgan.

Kalit so‘zlar: tsirkulyar iqtisodiyot, chiqindilarni qayta ishlash, samaradorlik, yondosh tovarlar, oziq-ovqat chiqindilari.

Kirish

Resurslardan tejamkorlik bilan foydalanish, chiqindilarni ikkilamchi xom ashyo sifatida qayta ishlash masalasi bugungi kunda O‘zbekiston uchun dolzarb bo‘lib qolmoqda. Oziq-ovqat, yengil sanoat, paxta sanoati kabi tarmoqlarda hosil bo‘ladigan chiqindilar katta miqdorni tashkil qiladi. Ularni yondosh mahsulotlarga aylantirish orqali korxonalar nafaqat chiqindilardan qutuladi, balki qo‘shimcha iqtisodiy foyda ham oladi.

O‘zbekistonda chiqindilar hosil bo‘lishi va qayta ishlanishining umumiy holati

Yil	Yig‘ilgan chiqindi (mln tonna)	Qayta ishlangan chiqindi (mln tonna)	Qayta ishlash ulushi (%)
2020	5,6	1,2	21,4%
2021	6,1	1,5	24,6%
2022	6,9	2,1	30,4%
2023	7,2	2,8	38,9%
2024 (prognoz)	7,5	3,5	46,6%

Oziq-ovqat chiqindilaridan foydalanish samaradorligi

Oziq-ovqat tarmog'i	Hosil bo'ladigan chiqindi (yiliga, ming t)	Qayta ishlanayotgan qismi (%)	Asosiy yondosh mahsulotlar
Meva-sabzavot sanoati	920	42%	Kompost, ozuqa, efir moylari
Go'sht-sut sanoati	680	55%	Go'shtli yem, suyakka ishlov, kolbasa uchun jelatin
Don mahsulotlari	500	60%	Quruq non, yem-xashak

Real korxona misollari va tajribasi

◆ “Xorazm Mevasabzavot” MChJ (Xorazm viloyati)

Mazkur korxona meva-sabzavotlarni konserva qilish jarayonida hosil bo'ladigan chiqindilardan – meva po'stlog'i, urug'i va suvlaridan kompost, hayvonlar uchun ozuqa va bio-o'g'it ishlab chiqaradi. Bu orqali chiqindilarning 80% foydali mahsulotga aylantiriladi.

◆ “Andijon Sog'lom Go'sht” korxonasi

Go'shtni qayta ishlashda hosil bo'ladigan suyaklar, yog'lar va ichki a'zolari qayta ishlab, yondosh mahsulot – go'shtli yem va suyakli un ishlab chiqariladi. Bu qo'shimcha daromad manbai bo'lish bilan birga chiqindilarni kamaytiradi.

◆ “Farg'ona Yog'-Moy” AJ

Paxta urug'i qoldiqlari va moy olishdan keyingi chiqindilar (shrot, paxtakukun) chorvachilikda yuqori energiyali ozuqa sifatida ishlatilmoqda. Qayta ishlash darajasi 90% ga yetgan.

Yondosh mahsulotlar iqtisodiy samaradorligi

Mahsulot turi	Asosiy mahsulot (t)	Yondosh mahsulot (t)	Yondosh mahsulot daromadi (so'm)
Paxta urug'i	10 000	3 000	4,5 mlrd
Go'sht (so'yish)	5 000	1 000	2,2 mlrd
Sabzavotlar (konserva)	8 000	1 600	1,9 mlrd

O'zbekistonda yondosh tovarlar, oziq-ovqat va ishlab chiqarish chiqindilaridan foydalanish samaradorligining hozirgi darajasi.

Mamlakatimiz oziq - ovqat sanoati iqtisodiyotimizning yetakchi tarmoqlaridan biri bo'lib, mamlakat yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 13-15 foizni tashkil etadi. Ushbu tarmoqqa davlat tomonidan alohida e'tibor qaratilmoqda. Prezidentimizning 2019-yil 23-oktabrdagi "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi farmonida oziq-ovqat xavfsizligi sohasida davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, iste'mol ratsionini yaxshilash, oziq-ovqat mahsulotlarini kerakli miqdorda ishlab chiqarish ko'zda tutilgan. O'zbekistonning 2022-2026 yillarga mo'ljallangan rivojlanish strategiyasining 22-maqasadi boshqa vazifalar qatorida oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish dasturini amalga oshirishni nazarda tutadi¹.

Mamlakatimiz sifatli va xilma-xil oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabni qondirishga intilib, oziq-ovqat sanoatini faol rivojlantirmoqda. Mamlakatimizda oziq-ovqat ishlab chiqarish so'nggi 7 yil ichida jadal o'sib, shu davrda 32 foizga o'sdi. Sanoatning asosiy kapitaliga investitsiyalar ham jadal o'sdi. Agar 2017 yilda investitsiyalar 230,70 million dollarni tashkil etgan bo'lsa, 2022 yilda bu ko'rsatkich 550,10 million dollarga yetdi. Biroq, investitsiyalarning o'sish sur'ati kuzatuv davrida bir xil bo'lmagan, 2018 yilda eng yuqori o'sish (144,30%) va 2022 yilda eng past o'sish (96,80%). Vaqt o'tishi bilan oziq-ovqat sanoatida kapital unumdorligi pasayib ketdi, bu investitsiyalardan foydalanish samaradorligining pasayishini ko'rsatadi. 2017 yilda kapital unumdorligi 5,40 ni tashkil etdi va 2022 yilda u 2,90 ga tushdi².

O'zbekistonda sohalarga ko'ra chiqindilardan foydalanish ko'rsatkichlari (2023)³

Soha	Yillik chiqindi hajmi (ming t)	Qayta ishlash darajasi (%)	Iqtisodiy samara (mlrd so'm)	Asosiy muammolar
Qishloq xo'jaligi	5,780	23	420	Infrastruktura yetishmasligi
Oziq-ovqat sanoati	1,450	35	280	Zamonaviy texnologiyalar tanqisligi

¹ <https://president.uz/oz/pages/view/strategy>

² <https://daryo.uz/2023/02/08/ozbekistonga-kiritlayotgan-xorijiy-investitsiyalar-hajmi-tahlil-qilindi>

³ Circular economy statistics worldwide <https://www.statista.com>

Soha	Yillik chiqindi hajmi (ming t)	Qayta ishlash darajasi (%)	Iqtisodiy samara (mlrd so'm)	Asosiy muammolar
To'qimachilik	850	42	180	Standartlashtirish muammolari
Metallurgiya	2,120	28	340	Yuqori energiya sarfi
Kimyo sanoati	920	31	210	Ekologik xavfsizlik masalalari
Qurilish	3,450	15	160	Logistika muammolari

O'zbekiston oziq-ovqat sanoati tarmog'i mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishga salmoqli hissa qo'shmoqda. 6 yil ichida sanoat bandligi 122.0 foizga, korxonalar soni 224 foizga va eksport hajmi 336 foizga oshdi. Turli xil oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarishning muhim ko'rsatkichlari ham ijobiy dinamikani namoyish etadi. 2017 yildan 2022 yilgacha bo'lgan davrda bug'doy uni ishlab chiqarish 32 foizga, shakar 26 foizga, sut va sut mahsulotlari 19 foizga, kolbasa mahsulotlari 21 foizga, makaron mahsulotlari 16 foizga, margarin esa 34 foizga oshdi. Umuman olganda, O'zbekistonda 6 yil davomida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish dinamikasi tahlili ishlab chiqarish o'sishi, investitsiyalar, bandlik, eksport va ishlab chiqarish quvvatlarining kengayishidagi ijobiy tendentsiyalarni ko'rsatadi. Shu bilan birga, investitsiyalardan foydalanish samaradorligini yanada yaxshilash va kapital unumdorligini oshirish uchun hali ham imkoniyatlar mavjud. Bunga texnologiyalarni takomillashtirish, mahsulot sifatini yaxshilash va O'zbek oziq-ovqat brendlarini jahon bozorida ilgari surish orqali erishish mumkin.

Har yili sanoat korxonalari soni ortib bormoqda, bu uning rivojlanish dinamikasini ko'rsatadi. O'zbekiston COVID-19 pandemiyasi davrida oziq-ovqat mahsulotlari savdosini cheklamagan kam sonli davlatlardan biridir. Va bu sohada ishlab chiqarish hajmining o'sishi o'tgan yillarga nisbatan hatto oshdi. O'zbekistonda oziq-ovqat sanoatining rivojlanish xronologiyasini ko'rib chiqishdagi ba'zi qiziqarli faktlar aytib o'tish zarur:

- So'nggi 6 yil ichida O'zbekistonda oziq-ovqat ishlab chiqarish jadal rivojlanib, shu davrda 31 foizga o'sdi.

- oziq-ovqat sanoatining asosiy kapitaliga investitsiyalar ham o'sdi. Agar 2017 yilda investitsiyalar 230,7 million dollarni tashkil etgan bo'lsa, 2022 yilda bu ko'rsatkich 550,1 million dollarga etdi.

•2022 yilda O'zbekistonda oziq-ovqat sanoati sohasida qiymati 2,10 trln so'm bo'lgan 337 ta investitsiya loyihasi amalga oshirildi, qiymati 582.0 mlrd so'm va quvvati yiliga 326 ming tonna bo'lgan 21 ta zamonaviy agrologiya markazi foydalanishga topshirildi, 74 ta muzlatgichdan foydalanilmoqda. Natijada 6 ming 172 ta ish o'rni yaratildi⁴.

•Shuningdek, go'sht – sut mahsulotlarini qayta ishlash bo'yicha 50 ta korxona, meva – sabzavot mahsulotlarini qayta ishlash bo'yicha 40 ta korxona, yog ' - moy mahsulotlari ishlab chiqarish bo'yicha 49 ta korxona, qandolat mahsulotlari ishlab chiqarish bo'yicha 56 ta korxona ishga tushirildi. Bundan tashqari, 20 ta alkogolsiz ichimliklar, 3 ta tuz, 119 ta un ishlab chiqarish ish boshladi. Non va makaron mahsulotlarini ishlab chiqarish bo'yicha loyihalar amalga oshirilmoqda.

•Ko'rib chiqilayotgan davrda asosiy kapitalga investitsiyalar hajmi 31 foizga oshdi, o'tgan yili esa o'sish 18,90 foizni tashkil etdi. Asosiy oqim markazlashtirilmagan investitsiyalar yo'nalishi bo'yicha kuzatildi-35 foizga o'sish, asosan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning 47 foizga o'sishi hisobiga. Bundan tashqari, aholi mablag'lari hisobidan investitsiyalar 5,10 foizga, korxonalar esa 0,70 foizga oshdi. Shu bilan birga, tijorat banklarining kreditlari hisobiga investitsiyalar 26 foizga kamaydi. Markazlashtirilgan investitsiyalar hajmi 5,90 foizga oshdi, ammo byudjet mablag'lari hisobidan investitsiyalar 26 foizga kamaydi.

Iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida ishlab chiqarish o'sishi kuzatildi. Qishloq xo'jaligida mahsulot ishlab chiqarishning o'sish sur'ati o'tgan yilga nisbatan 3,1 foizga kamaydi (2023 yil yanvar-sentabr oylarida 4,10 foiz). O'simlikchilik va chorvachilik 3,1 foizga, o'rmon xo'jaligi 2,9 foizga, baliqchilik 1,3 foizga oshdi. Sanoat ishlab chiqarishi tez sur'atlar bilan rivojlandi joriy yilning 9 oyida o'sish 7% ni tashkil etdi (2023 yilning shu davrida 5,7%). Ishlab chiqarish sanoatida o'sish 8,2 foizni (2023 yil yanvar-sentabr oylarida 6,4 foiz), tog'-kon sanoatida 1,30 foizni (o'tgan yilning shu davrida 0,40 foiz) tashkil etdi. Elektr, gaz, bug ' ta'minoti va konditsionerlik sohasidagi o'sish sur'ati o'tgan yilga nisbatan bir oz pastroq bo'lib, 4,5% ni tashkil etdi (2023 yil yanvar-sentyabr oylarida-8,90%), suv ta'minoti va chiqindilarni yo'q qilish sohasida-5,90% (o'tgan yilning shu davrida — 6,80%).

Ishlab chiqarish o'sishi: 2023 yilda O'zbekistonda oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi o'tgan yilga nisbatan 5 foizga oshdi. Investitsiyalar: oziq-ovqat sanoatiga katta miqdordagi mablag ' sarflandi, bu esa ishlab chiqarish quvvatlarini modernizatsiya qilish va yangi texnologiyalarni joriy etishga yordam beradi. Eksport: O'zbekiston meva, sabzavot, don va go'sht kabi oziq-ovqat mahsulotlarini turli mamlakatlarga faol eksport qilmoqda. Ijtimoiy dasturlar natijasida O'zbekiston

⁴ <https://www.agro.uz/oziq-ovqat-sanoatiga-kiritilgan-investitsiyalar-hajmi-to-g-risida-ma-lumot-bormi/>

hukumati mehnat sharoitlarini yaxshilash va ishchilarning turmush darajasini oshirish uchun ijtimoiy dasturlarni joriy etish orqali qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishni faol qo'llab-quvvatlamoda.

O'zbekistonda chiqindilardan foydalanishning rivojlanish dinamikasi⁵

Yil	Umumiy qayta ishlash darajasi (%)	Investitsiyalar (mlrd so'm)	Yangi yaratilgan korxonalar soni	Bandlik (kishi)
2018	16	180	35	4,800
2020	21	290	62	7,200
2022	24	450	87	9,100
2023	27	580	105	12,500

Chiqindisiz ishlab chiqarishga kelsak, O'zbekiston bu borada hali rivojlanish bosqichida. Biroq, mamlakat bu yo'nalishda muhim qadamlar tashlamoqda. Masalan, 2023 yilda qishloq xo'jaligi chiqindilarini hayvonlar uchun ozuqa va o'g'itlarga aylantirish loyihasi boshlandi. Bu chiqindilarni kamaytirishga va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, O'zbekistonda qishloq xo'jaligi mahsulotlari qoldiqlarini yangi mahsulotlarga qayta ishlash imkonini beruvchi texnologiyalar faol joriy etilmoqda. Bunga bioyoqilg'i, bioplastikalar va boshqa foydali materiallar ishlab chiqarish kiradi. O'zbekiston 9 oy ichida 629,20 trln so'mlik sanoat mahsulotlari ishlab chiqardi⁶

Dastlabki ma'lumotlarga ko'ra, 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida O'zbekiston korxonalari tomonidan 629,20 trln so'mlik sanoat mahsulotlari ishlab chiqarilgan, sanoat ishlab chiqarishining jismoniy hajmi indeksi 2023 yilning shu davriga nisbatan 107 foizni tashkil etgan. Bugungi kunda O'zbekistonda 64,1 mingta sanoat korxonasi faoliyat ko'rsatmoqda, ulardan 11,2 mingtasi (faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar umumiy sonining 17,50 foizi) Toshkent shahriga, 6,70 mingtasi (10,40foizi) Farg'ona, 6,70 mingtasi (10,40 foizi) Toshkent, 5,40 mingtasi (8,40 foizi) Samarqand va 5,20 mingtasi (8,10 foizi) Andijon viloyati. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida aholi jon boshiga sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishni differensiallashtirish tahlili Navoiy viloyati (94,270 mln.so'm), Toshkent shahri (41,150 mln. so'm) va Toshkent viloyati (32 mln. so'm) bo'yicha respublika o'rtacha ko'rsatkichidan (16,970 mln. so'm) sezilarli darajada oshganini ko'rsatdi.

⁵ Stat.uz.

⁶ <https://www.uzdaily.uz/ru/uzbekistan-za-9-mesiatsev-proizvel-promyshlennoi-produktsii-na-6292-trln-sumov/>

Ishlab chiqarish tarkibida eng katta ulush ishlab chiqarish hajmi 532,80 trln so'mni tashkil etgan ishlab chiqarish sanoati korxonalariga (84,70%) to'g'ri keladi. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida respublika bo'yicha sanoat ishlab chiqarishining umumiy hajmidagi eng katta ulushni Toshkent shahri (20,10%), Navoiy (16,20%), Toshkent (15,60%), Andijon (9,90%), Farg'ona (5,40%) va Samarqand (5,10%) viloyatlari tashkil etdi. 2023 yilning shu davriga nisbatan Surxondaryo viloyati (8,8), Namangan (8,4%), Andijon (8,2%) Toshkent (8,5%), Farg'ona (8,3%) va Navoiy (8,3%) korxonalari hisobiga respublikada sanoat ishlab chiqarishining o'rtacha ko'rsatkichlari oshdi 7,80%) mintaqalar. 2024 yil yanvar-sentyabr oylarida tog'-kon sanoati korxonalari tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlar 49,70 trln.so'mni yoki tarmoqlar umumiy hajmining 7,90 foizini tashkil etdi. Ishlab chiqarish korxonalariga 2024 yil yanvar-sentyabr oylarida 532,80 trln.so'm yoki sanoat korxonalari umumiy hajmining 84,70% miqdorida beriladi. Tarkibiy ishlab chiqarish sanoatida yuqori texnologiyali tarmoqlarning ulushi 1,30% o'rta-yuqori texnologiyalar-21,90% (24,20%), o'rta-past texnologiyalar - 37,80% (37,80%) va past texnologiyalar-39% (36,70%).

Mashina va uskunalarni ishlab chiqarish, ta'mirlash, o'rnatish, avtotransport vositalari, Tirkamalar va yarim Tirkamalar va boshqa tayyor metall buyumlar ishlab chiqarishda 20,20% ni tashkil etdi (2023 yil yanvar-sentyabr oylarida jismoniy holat indeksi 108,30% ni tashkil etdi), metallurgiya sanoati-23% (jismoniy yuk indeksi 2023 yil yanvar-sentyabr oylarida 105,70%), to'qimachilik, kiyim - kechak, charm buyumlar ishlab chiqaradigan korxona-16,70% (kyanvar jismoniy jihozlari indeksi-2023 yil sentyabr 113,40%). Ishlab chiqarish sanoatida oziq-ovqat, ichimliklar va tamaki mahsulotlari ishlab chiqaradigan korxonalarning ulushi 18,20% ni tashkil etdi (2023 yil yanvar-sentyabr oylarida jismoniy holat indeksi 104,60% ni tashkil etdi), kimyoviy mahsulotlar, kauchuk va plastmassa buyumlar ishlab chiqaradigan korxonalar - 7,90%.

2024 yil yanvar-sentabr oylarida respublikaning yirik korxonalari tomonidan 320,60 ming dona muzlatgich va muzlatgichlar ishlab chiqarilgan (2023 yilning tegishli davriga kelib ishlab chiqarish 44,50 foizga kamaygan).

Texnologik asbob-uskunalarining kapital-tiklash ishlarini olib borish kimyo korxonalari quvvatlarining yuklanishini oshirishga va o'tgan yilgi ishlab chiqarish ko'rsatkichlaridan oshib ketishga imkon berdi (2023 yil yanvar-sentyabr oylarida 105,50%) va kaliy xlorid (2023 yil yanvar-sentyabr oylarida 110,20%).

2024 yilning yanvar-sentabr oylarida ishlab chiqarish sanoati tarkibida oziq - ovqat mahsulotlarining ulushi 14,10 foizni, jismoniy hajm indeksi esa 104,60 foizni, ishlab chiqarishning umumiy hajmi esa 74 933,30 mlrd so'mni tashkil etdi. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida ishlab chiqarish sanoati tarkibida ichimliklar ishlab chiqarishning ulushi 3,50 foizni, jismoniy hajm indeksi 100,80 foizni, ishlab chiqarish hajmi esa 18 722,10 mlrd so'mni tashkil etdi. 2024 yil yanvar-sentabr

yakunlari bo'yicha ishlab chiqarish sanoati tarkibida to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarishning ulushi 1,80% ni tashkil etdi, jismoniy hajm indeksi 14% ga oshdi, ishlab chiqarish hajmi esa 62 649,30 mlrd so'mga teng bo'ldi.

2024 yilning yanvar-sentabr oylarida ishlab chiqarish sanoati tarkibida kiyim-kechak ishlab chiqarish ulushi 4,40% ni tashkil etdi, jismoniy hajm indeksi 11,50% ga oshdi, ishlab chiqarish hajmi 23 517,60 mlrd so'mga yetdi. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida ishlab chiqarish sanoati tarkibida kimyo mahsulotlarining ulushi 5,60% ni tashkil etdi, ishlab chiqarishning fizik hajm indeksi 2,60% ga oshdi, ishlab chiqarish hajmi esa 29 774 mlrd so'mni tashkil etdi. 2024 yil yanvar-sentabr yakunlari bo'yicha ishlab chiqarish sanoati tarkibida koks va neftni qayta ishlash mahsulotlari ishlab chiqarishning ulushi 3,80% ni tashkil etdi, jismoniy hajm indeksi 1,60% ga oshdi, ishlab chiqarish hajmi esa 20 013,90 mlrd so'mni tashkil etdi. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida ishlab chiqarish sanoati tarkibida rezina va plastmassa buyumlar ishlab chiqarish ulushi 2,30 foizni, jismoniy hajm indeksi 127,80 foizni, ishlab chiqarish hajmi 12 310,90 mlrd so'mni tashkil etdi. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida ishlab chiqarish sanoati tarkibida mashina va uskunalardan tashqari tayyor metall buyumlar ishlab chiqarish ulushi 2,30 foizni, jismoniy hajm indeksi 81,60 foizni, ishlab chiqarish hajmi esa 12 022,90 mlrd so'mni tashkil etdi. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida ishlab chiqarish sanoati tarkibida avtotransport vositalari, treylerlar va yarim Tirkamalar ishlab chiqarishning ulushi 11,60 foizni, jismoniy hajm indeksi 107,90 foizni, ishlab chiqarish hajmi 61 813,10 mlrd so'mni tashkil etdi.

Ko'rib chiqilayotgan davrda elektr ta'minoti, gaz, bug' va konditsioner korxonalari tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi 43,30 trln so'mni (sanoat umumiy hajmining 6,90%) tashkil etdi. 2023 yilning shu davriga nisbatan 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida elektr energiyasi ishlab chiqarish 93,60%, issiqlik energiyasi ishlab chiqarish 94,20% ni tashkil etdi.

Suv ta'minoti, kanalizatsiya, chiqindilarni to'plash va utilizatsiya qilish korxonalari tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulotlar hajmi 2024-yil yanvar-sentabr oylarida 3,40 trln so'mni tashkil etdi (sanoat umumiy hajmining 0,50%). 2023-yilning tegishli davriga nisbatan 2024 - yilning yanvar-sentabr oylarida to'qimachilik chiqindilari ishlab chiqarishning 4 foizga kamayishi, oqova suvlarni olib tashlash, tashish va ularni qayta ishlash bo'yicha xizmatlarning 1,60 foizga ko'payishi, chuqurlarni, quduqlarni va septik tanklarni bo'shatish, tozalash va qayta ishlash xizmatlarining 0,90 foizga kamayishi qayd etildi. 2024 yilning yanvar-sentabr oylarida kichik tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan 198,30 trln so'mlik mahsulot ishlab chiqarildi, uning umumiy ishlab chiqarish hajmidagi ulushi 31,50foizni tashkil etdi. 2023-yilning yanvar-sentabr oylari oralig'ida kichik biznesning umumiy ishlab chiqarish hajmidagi ulushi 25,90 foizni tashkil etdi. Respublikaning sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirishga tayyor mahsulotlar, butlovchi buyumlar va materiallar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish

dasturini amalga oshirish ham yordam berdi, uning doirasida 2 233 loyiha bo'yicha 79 trln so'mlik mahsulot ishlab chiqarildi, mahalliyashtiriladigan mahsulotlar 869,30 mln dollarga eksport qilindi. 13 411 ta yangi ish o'rinlari yaratildi.

2019-2023 yillarda iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha sanoat sohalarida ishlab chiqarish asosiy fondlarining amortizatsiya darajasining dinamikasi

(yil oxiridagi aktivlarning umumiy qiymatiga nisbatan foizda)

	2019	2020	2021	2022	2023
Jami sanoat	48,80	36,70	30,90	35,0	37,0
Konchilik va karer qazish	31,6	34,4	37,2	42,0	43,6
Ishlab chiqarish sanoati	42,7	40,2	28,3	32,0	30,5
Elektr, gaz, bug 'va havoni tozalash	40,1	31,5	30,2	38,2	37,5
Suv ta'minoti; kanalizatsiya, chiqindilarni yig'ish va yo'q qilish	28,4	28,6	25,3	25,3	26,2

O'zbekistonda yondosh tovarlar va chiqindilardan foydalanish bo'yicha ijobiy siljishlar mavjud. Ammo bu yo'nalishdagi samaradorlikni oshirish uchun texnologik yangilanish, tizimli yondashuv va institutsional yordam muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat siyosatining "yashil iqtisodiyot"ga yo'naltirilgani bu borada yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. (2023). *Sanoat chiqindilari statistik ma'lumotlari*.
2. "Yashil iqtisodiyot strategiyasi – 2030". O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori.
3. G. Zokirov. (2022). *Qishloq xo'jaligida chiqindilardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi*. Toshkent: "Iqtisodiyot" nashriyoti.
4. M. Karimova. (2021). *Oziq-ovqat sanoatida yondosh mahsulotlar va tsirkulyar iqtisodiyot*. O'zbekiston iqtisodiy sharhlari jurnali, №3.
5. "UNEP Circular Economy Guidelines". United Nations Environment Programme, 2022.
6. Stat.uz – O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi rasmiy sayti.
7. Qulliyev O. ISHLAB CHIQRISH IMKONIYATLARI CHIZIG'I //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
8. Qulliyev O., Abduqahhorov B. ECONOMIC GLOBALIZATION //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.

9. Qulliyev O. PUL MABLAG'LARI HISOB: IQTISODIYOTDAGI O'RNI VA ULARNING ASOSIY VAZIFALARI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
10. Qulliyev O. ЛИНИЯ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ПРОИЗВОДСТВА //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
11. Qulliyev O. Covid-19 и экономика Узбекистана //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
12. Qulliyev O. ПРИНЦИПЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МНОГОСТОРОННИХ БАНКОВ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
13. Qulliyev O., Jiyanov L. ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ И СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЙ ПОДХОД К СЕЛЬСКОМУ ХОЗЯЙСТВУ //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
14. Anvarovich Q. A. et al. THE ECONOMIC MODERNIZATION OF UZBEKISTAN //ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 332-339.
15. Qulliyev Oxunjon Anvar o'g'li. Covid-19 va O'zbekiston iqtisodiyoti JOURNAL OF ADVANCED RESEARCH AND STABILITY (JARS)
16. BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR Volume: 01 Issue: 05| 2021
17. Rasulovich K. A., Ulugbekovich K. A. SECTION: ECONOMICS //POLISH SCIENCE JOURNAL. – 2020. – С. 25.
18. Rasulovich K. A. THE ROLE OF AGRO-TOURISM IN THE DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC INFRASTRUCTURE IN RURAL AREAS //Наука и образование сегодня. – 2021. – №. 3 (62). – С. 13-14.
19. Khodjayev A. R. et al. EFFICIENCY OF USING MODERN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN SMALL BUSINESS //World science: problems and innovations. – 2021. – С. 130-132.
20. Xodjayev A. et al. THE ROLE OF SMM MARKETING IN SMALL BUSINESS DEVELOPMENT DURING A PANDEMIC //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
21. Qulliyev Oxunjon Anvar o'g'li CHOVACHILIK TARMOG'INI RIVOJLANTIRISH VA AQLLI FERMADA ZAMONAVIY SENSORLI TEXNOLOGIYALARNING RIVOJLANISHI Toshkent davlat iqtisodiyot unversiteti konferensiyasi 2021-y. 186-192-betlar.
22. Anvar o'g'li, Qulliyev Oxunjon. "Functioning Principles and Main Activities of Multilateral Development Banks." International Journal of Culture and Modernity 15 (2022): 83-86.
23. Qulliyev Oxunjon Anvar o'g'li, Bobomurodov Qayimjon Homidovich, O'ZBEKISTONDA KAMBAG'ALLIK DARAJASINI QASQARTIRISH,

- O'ZBEKISTONDA FANALARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY
TADQIQOTLAR JURNALI ISSN: 2181-3302 SJIF:5,963 23-SON 20.10.2023
- 24.https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/11154 271-
273-betlar
- 25.Qulliyev Oxunjon Anvar o'g'li, Normurodov Jamshit Baxshibek o'g'li, THE
STANDARD OF LIVING OF THE POPULATION AND PROMISING
- 26.OPPORTUNITIES TO INCREASE IT IN UZBEKISTAN O'ZBEKISTONDA
FANALARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 2181-3302 SJIF:5,963 23-SON 20.10.2023
https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/11153 370-
374- betlar
- 27.Qulliyev Oxunjon Anvar o'g'li, Normurodov Jamshit Baxshibek o'g'li, THE
STANDARD OF LIVING OF THE POPULATION AND PROMISING
- 28.OPPORTUNITIES TO INCREASE IT IN UZBEKISTAN European Journal of
Business Startups and Open Society| ISSN: 2795-9228 Vol. 3 No. 12 (Dec - 2023):
<https://inovatus.es/index.php/ejbsos/article/view/2150/2090> 58-61- betlar